

Rok Smrdelj

**Kevin Smets, Koen Leurs, Myria Georgiou, Saskia
Witteborn in Radhika Gajjala (ur.): The SAGE
Handbook of Media and Migration**

Los Angeles: SAGE, 2020, 638 strani

Leta 2001 je izšel zbornik *Media and Migration: Constructions of Mobility and Difference*, v katerem je bilo področje raziskovanja medijev in migracij verjetno prvič deležno sistematične in celovite obravnave. Urednika Russell King in Nancy Wood sta vzpostavila razlikovanje med »migracijami v medijih« in »mediji v migracijah«, ki sta danes najprepoznavnejši poddisciplini medijskih in migracijskih študijev. Prva linija se osredinja na proučevanje medijskih reprezentacij migracij, medtem ko druga tematizira vlogo medijev v migracijskem procesu. Obe veji odlikuje izjemno obsežna in težko obvladljiva raziskovalna dinamika, ki se je okrepila zlasti po letu 2015, ko je prišlo do pojava množičnih migracij v Evropo kot posledice vsesplošne destabilizacije in vojnih spopadov na Bližnjem vzhodu.

Skoraj dvajset let po izidu omenjenega zbornika je izšel njegov obsežen naslednik *The SAGE Handbook of Media and Migration* (2020), v katerem je teoretska in empirična kompleksnost sodobnih medijskih in migracijskih študijev tematizirana v štiriinpetdesetih poglavjih več kot šestdesetih avtorjev in avtoric. Če je obdobje izida prvega zbornika zaznamovala prevlada množičnih medijev, pa drugi zbornik naslavlja radikalno drugačno medijsko krajino. Določa jo digitalni spletni kontekst, ki ni samo preoblikoval tradicionalnih množičnih medijev, ampak tudi prispeval k uveljavitvi družbenih medijev in novih medijskih tehnologij. Sodobni mediji so digitalni mediji, ki ne vplivajo le na medijsko konstrukcijo migracij in njihovo osebno doživljanje, ampak področje medijskih in migracijskih študijev postavljajo pred številne teoretske, epistemološke in metodološke izzive, ki so rdeča nit pričujočega dela.

Zbornik sestavlja sedem razdelkov. V prvem, ki je posvečen nekaterim osnovnim konceptom medijskih in migracijskih študijev, velja najprej izpostaviti pojem »povezanega migranta« (ang. connected migrant) v poglavju Dane Diminescu. Čeprav so digitalne tehnologije nepogrešljiv atribut »povezanega migranta«, saj so odločilnega pomena za ohranjanje medosebnih stikov in pridobivanje informacij, pa Linda Leung v kontekstu obravnave »digitalnega razkoraka« (ang. digital divide) kritično opozori,

DOI:10.4312/ars.15.1.231-236

da je vprašanje dostopa do digitalnih tehnologij v proučevanju sodobnih migracij prevečkrat samoumevno predpostavljeno in premalo problematizirano. Veliko žrtev prisilnih migracij namreč nima zagotovljene spletne in mobilne povezave. Zato Melissa Wall predlaga koncept »informatijske prekarnosti« (ang. information precarity), ki je izhodišče za analizo pogojev nestabilnosti in negotovosti z vidika dostopa do digitalnih tehnologij ter posledično do osebnih in novinarskih informacij.

Digitalne tehnologije pa niso obravnavane samo prek vprašanja dostopa, ampak tudi nadzora. Koen Leurs tematizira infrastrukturo upravljanja sodobnih migracij (na primer mejna kontrola, biometrična identifikacija), ki po avtorju učinkuje podobno kot mehanizmi nadzora in podrejanja v starejših zgodovinskih primerih, na primer v obdobju kolonializma in nacizma. Sodobna politična ekonomija digitalnih medijev (poglavje Eugenie Siapera) pomeni sfero izkoriščanja in reprodukcije rasističnih družbenih razmerij. Omogoča vzpostavljanje različnih manifestacij nadzora begunske in migrantske populacije, na primer s puščanjem digitalnih sledi v obliki metapodatkov, ki se shranjujejo v večje podatkovne baze.

Ravno metode zbiranja in analiziranja podatkov v digitalnem spletnem kontekstu so osrednja tema drugega tematskega sklopa. Poglavje Karine Horsti v vpeljavo horizontalnega in vertikalnega pristopa k analizi medijskih reprezentacij migracij analitično združuje »migracije v medijih« in »medije v migracijah«. Medtem ko horizontalni pristop predpostavlja obravnavo cirkulacije medijske vsebine med različnimi digitalnimi platformami, vertikalni pristop predvideva vključitev begunskega oziroma migrantskega glasu, ki dopolnjuje prevladujoče medijske reprezentacije, v katerih je običajno zapostavljen. Na drugi strani William L. Allen v razpravi o »podatkovnih politikah« (ang. data politics) sklene, da mora analiza metapodatkov izhajati iz vprašanja načina, namena in pogojev, pod katerimi so bili metapodatki ustvarjeni, zbrani in uporabljeni. Izstopa tudi poglavje Ahmeda Al-Rawija, ki operacionalizacijo digitalnih metod izvede na primeru analize Twitterja. Avtor primerja tvite v arabskem in angleškem jeziku na temo etnocida nad muslimansko manjšino Rohingov v Mjanmaru. Na podlagi obsežnega vzorca analize ugotavlja, da arabski tviti izražajo simpatijo do Rohingov, medtem ko jih angleški tviti najpogosteje prikazujejo kot grožnjo nacionalni varnosti.

Tretji sklop uvaja tematiko diaspore, kjer ne gre zgolj za fizične, konkretne skupnosti, ampak tudi mediatizirane skupnosti, reprezentirane prek digitalnih medijev. Poglavja obravnavajo zelo raznolike študije primerov (od afriških transnacionalnih diaspor, queer migrantske populacije in beguncev v nekdanji NDR do Baskov, indijskih migrantov, latinskoameriške populacije na Japonskem in drugih podobnih skupnosti), s pomočjo katerih odgovarjajo na vprašanje, kako digitalni mediji vplivajo na konstrukcijo identitete članov diaspore. Prispevki pokažejo, da proučevanja diaspor ne določa zgolj kompleksen odnos med njenimi člani in njihovo matično domovino ter državo, v kateri prebivajo, ampak tudi notranja razmerja znotraj diaspore same. Tako

kot za sleherno manjšinsko skupnost je tudi za diaspore značilno, da niso monolitne entitete brez notranjih razlik, trenj in razhajanj.

Četrty razdelek naslovi problematiko meje, ki ne pomeni samo geografske ločnice med različnimi skupnostmi, ampak predvsem simbolno ločnico, ki vzpostavlja »zamišljene skupnosti« prek diskurzivno konstruiranih razlik med »nami« in »njimi«, med pripadanjem in nepripadanjem, med dostopom in nedostopom do človekovih pravic. Zastavlja se vprašanje, kdo je upravičen do njih in kdo ne, kdo jih lahko sploh zahteva in pod kakšnimi pogoji. Da dostopa do temeljnih človekovih pravic ne narekuje njihova deklarirana univerzalnost, ampak intersekcija številnih osebnih okoliščin, med katerimi se prav pripadanje določeni etnični, nacionalni, verski ali drugi skupnosti največkrat izkaže za odločilno, je glavno sporočilo poglavij v četrtem razdelku. Med njimi velja še posebej izpostaviti prispevek indijske antropologinje Payale Arora, ki osvetljuje problematiko Oromcev, najštevilnejše etnične skupine v Etiopiji, ki jo, podobno kot v drugih bolj znanih primerih medetničnih konfliktov (na primer v Ruandi, Sudanu, Bosni in Hercegovini ter že omenjenem Mjanmaru), vladajoči režim preganja zaradi njene kulture. Sistematično in dolgotrajno nasilje je številne Oromce prisililo v pregnanstvo in oblikovanje diaspore, raztresene po vsem svetu, ki medsebojno povezanost ohranja s pomočjo digitalnih medijev. Čeprav ima Etiopija porazno medijsko svobodo (njen režim vzpostavlja strog nadzor nad poročanjem množičnih medijev in vsebinami družbenih medijev, zaprl je številne pisce političnih blogov in z vohunsko programsko opremo spremlja aktivnosti lastnih državljanov), upanje pri Oromcih ohranja digitalni aktivizem, ki je sredstvo političnega boja zoper vladajoči režim. Protest in aktivizem v fizičnem prostoru tako rekoč nista mogoča, zato pomembno mesto zavzema digitalni prostor, prek katerega Oromci vzdržujejo imaginacijo o skupnem pripadanju in skupni domovini, etiopski pokrajini Oromiji.

Peti sklop vzame pod drobnogled prevladujoče medijske reprezentacije, ki običajno stigmatizirajo, viktimizirajo, stereotipizirajo ter posledično jemljejo glas beguncem in migrantom. Najpogostejša načina medijske konstrukcije sodobnih migracij sta humanitarnost in sekuritizacija. Če se humanitarni okvir na prvi pogled ne zdi problematičen, pa tvega, da begunce in migrante prikaže kot nemočne žrtve brez lastnega glasu, v imenu katerih govorijo in delujejo drugi (na primer politiki, aktivisti, strokovnjaki). Pri sekuritizaciji pa je prisoten klasičen predsodek o beguncu in migrantu kot varnostni in kulturni grožnji, ki učinkuje podobno kot stereotipen humanitarni diskurz. Kaarina Nikunen na primeru evropske begunske »krize« 2015–2016 pokaže, da imajo prevladujoče medijske reprezentacije »moč opredeljevanja« (ang. *definitional power*). To pomeni, da vplivajo na odnos večinske družbe do manjšinske. Glavnina državljanov namreč ni v neposrednem stiku s pripadniki begunske in migrantske populacije, zato so medijsko posredovane vsebine najpomembnejši vir informacij o njih. Prevladujoče medijske reprezentacije begunce in migrante prikazujejo kot »druge«.

zato je po Rosemary Pennington pomembno, da dobijo možnost samoreprezentacije, s pomočjo katere lahko preoblikujejo obstoječe diskurze o tem, kdo so in zakaj so se podali na pot.

Poglavja v šestem razdelku tematizirajo prostorsko-krajevno perspektivo, s pomočjo katere presegajo tradicionalno pojmovanje migracij, razumljenih kot linearno gibanje iz enega kraja v drugega. Pomembna sestavina sodobnih migracij ni samo fizična mobilnost, vezana na konkreten prostor in čas, ampak tudi digitalna mobilnost, vezana na komunikacijo na dolge razdalje, iskanje informacij na poti, pomoč pri navigaciji na neznanih območjih ter beleženje migracijske in druge aktivnosti na digitalni napravi. Avtorici Zhuoxiao Xie in Saskia Witteborn na primeru »daigou«, osebnih nakupovalcev na Kitajskem, ki po naročilu strank nakupujejo v tujini, argumentirata, da sodobne migracije sestavljajo različni tipi mobilnosti (na primer fizična, digitalna, družbena). Prostori, ustvarjeni z digitalnim, ne vplivajo samo na njihovo fizično mobilnost, ampak tudi reproducirajo družbene vloge. Da pa lahko digitalni prostor učinkuje izključevalno, je razvidno iz biometrične identifikacije in nadzora mobilnosti v Indiji (t. i. sistem Aadhaar), s katerim se ukvarja Nishant Shah. Čeprav je digitalno v vsakdanjem življenju pogosto predstavljeno kot nasprotje materialnega, avtor pokaže, da biometrični nadzor v Indiji stremi k fiksaciji biološkega in materialnega, s tem pa tudi nacionalnega. Biometrični sistem potrebuje fiksne identitete in poti gibanja. Teži k omejevanju in sankcioniranju vsakršnega pretiranega in nekontroliranega gibanja. Poleg tega predpostavlja razvrščanje prebivalstva po določenih kriterijih, na primer po stalnem prebivališču, to pa vodi v dodatno izključevanje že izključenih družbenih skupin (na primer brezdomci, ljudje z nedokumentiranim bivališčem, ljudje v begunskih taboriščih, iskalci azila itd.).

Zadnji, sedmi razdelek obravnava medijskih in migracijskih študijev zaokrožuje s tematiko konfliktov, ki so posledica bojev za pripoznanje političnih, kulturnih, nacionalnih in drugih pravic določenih družbenih skupin. Vir konflikta je trk večinske in manjšinske družbene pozicije, pri čemer prva pravice omejuje in jih ne želi podeliti, medtem ko si druga prizadeva za njihovo uresničitev. Sodobni mediji igrajo osrednjo vlogo pri oblikovanju tega konflikta, saj vzpostavljajo narative o tem, kdo pripada določeni skupini in kdo ne.

Primer trka med večinskim in manjšinskim je transnacionalni upor turške manjšine Alevitov (poglavje Kumru Berfin Emre Cetin), ki si prizadeva, da bi bila pripoznana kot religijska skupnost in ne samo kot kulturna skupnost. Po poskusu državnega udara v Turčiji junija 2016 je turški vladajoči režim sprejel številne avtoritarne ukrepe, med drugim prepoved oddajanja alevitskih televizijskih programov. Tradicionalni medij, televizija, je za upor izkoristil digitalne vire in se odločil za spletno pretakanje vsebin (ang. online streaming). Čeprav je šlo za pomenljivo potezo, ki kaže na pomen televizije kot medija transnacionalne skupnosti ter njegovo vlogo v boju za pripoznanje

političnih in kulturnih pravic Alevitov, pa spletno pretakanje vsebin zaradi digitalne neenakosti znotraj alevitske manjšine (na primer dostop do svetovnega spleta, digitalna pismenost) dolgoročno ne razrešuje problema dostopa do medijskih vsebin. Poleg tega se je kmalu izkazalo, da spletno pretakanje vsebin ni odporno na državni nadzor, saj je turški parlament državno agencijo, ki že regulira radijske in televizijske vsebine, pooblastil, da nadzoruje tudi spletne vsebine.

Po zgoščenem prikazu vseh sedmih razdelkov in njihovih najvidnejših prispevkov je mogoče skleniti, da zbornik ne prinaša učbeniškega pregleda medijskih in migracijskih študijev, kot bi lahko pričakovali zaradi njegovega naslova, ampak izvirne teoretske in empirične ugotovitve, ki odsevajo prevladujoče trende in zarisujejo nadaljnje raziskovalne perspektive. Gre za izjemno pomembno delo, ki področje medijskih in migracijskih študijev umešča na širši zemljevid družboslovnega in humanističnega raziskovanja. Različne avtorje in njihove pristope povezuje v isti okvir, ob tem pa decentralizira evropsko perspektivo, saj vključuje primere z vsega sveta.

V vsebinskem smislu zbornik sporoča, da fizični prostor ni več predpogoj sodobnega migracijskega procesa, saj poteka tudi v digitalnem prostoru. Prihodnost na področju raziskovanja medijev in migracij je zato v kombinaciji klasičnih socioloških pristopov z digitalnimi metodami (na primer podatkovno in tekstovno rudarjenje, ang. data and text mining). Digitalna perspektiva pomeni osrednjo epistemološko smer za nadaljnji razvoj medijskih in migracijskih študijev na splošno, pa tudi za njuni poddisciplini, »migracije v medijih« in »medije v migracijah«. Pri prvi gre izpostaviti, da sodobne digitalne platforme upravljajo zasebne korporacije, ki so podrejene neoliberalnim kapitalističnim imperativom. Upoštevanje politične ekonomije digitalnih medijev je zato pri nadaljnji analizi medijsko posredovanih vsebin neizbežno. Pri drugi liniji pa je ključno, da digitalne tehnologije prinašajo možnost upora, hkrati pa niso imune na reprodukcijo prevladujočih družbenih razmerij, ki dobivajo vse bolj prikrita oblike. Zato je treba sodobne digitalne tehnologije razumeti kot materializacijo družbenih razmerij in ne kot gole osebne pritikline, neodvisne od sodobnega družbenega konteksta.

Zbornika pa ne odlikuje zgolj upoštevanje »družbenega« pri proučevanju »digitalnega«, ampak tudi refleksija produkcijskih pogojev, v katerih raziskave na področju medijskih in migracijskih študijev nastajajo. Kvantitativna akumulacija znanstvenih točk, visoka konkurenčnost med raziskovalci in vse bolj negotovi pogoji dela so širše družbene okoliščine sodobnega akademskega dela. Zbornik jim (na primer v uredniškem uvodniku) namenja pozornost; tako se tudi tu kaže njegova sociološka dragocenost.

Zaradi vsega naštetega zbornik ocenjujemo kot izjemno pomembno znanstveno delo. Upajmo, da bodo njegovo relevantnost prepoznali tudi proučevalci medijev in migracij v Sloveniji, kjer nas kljub pestri domači raziskovalni dinamiki čaka še veliko dela.